

megfigyelést tett, amely a magyar nyelv alaktanának s közvetve egész nyelvi rendszerünknek új megvilágításba helyezését szolgálják, ez nyelvünknek (és azonképpen önmagunknak is) jobb megismerését teszi lehetővé. A könyv készítését számos előtanulmány segítette, ezek nem jelentek meg (!), így eredményeiket jobbra e kötet viszi

be a magyar nyelvészeti tudományosságba. A Kiefer Ferenc által szerkesztett és részben írt *Morfológia* – és a föntebb már említett két testvérkötet – minden ez utáni magyar nyelvleírásnak immár kikerülhetetlen alapja. (Akadémiai Kiadó, 2000. 1097 o.)

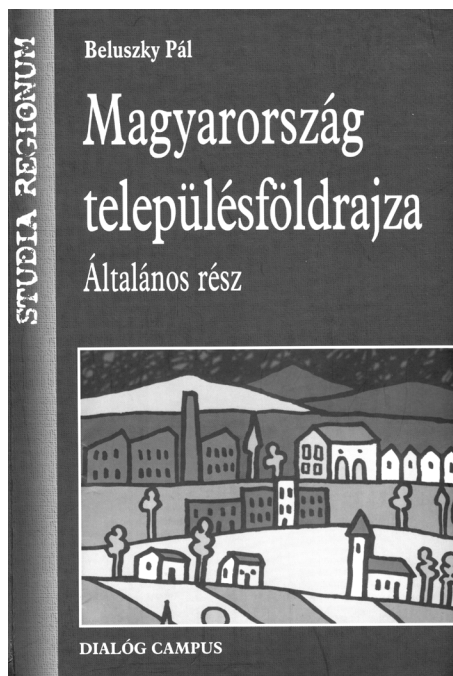
Büky László

a nyelvtud. kandidátusa, tszv. egy. docens, SZTE

Új földrajzkönyvek

Az elmúlt két évben ismét több érdekes, főleg gazdaság- és társadalomföldrajzi szakkönyv jelent meg, dicsérve a diszciplína művelőit – s jelezve az örvendetesen gyarapodó publikációs lehetőségeket. Külön említést érdemel a pécsi Dialóg Campus kiadó, mely a gyors sikerrel aligha kecsegtető szakkönyv- és egyetemi kézikönyv-kiadást választotta profiljául, s a földrajzi tudományos könyvkiadásban is nagy szerepet vállal. A tudományos könyvkiadásnak erről a szegmenséről szeretnék a következőkben bizonyos áttekintést adni néhány kötet kiemelésével. (Egyes itt szereplő munkákról a folyóirat korábban már közölt részletes kritikát.)

Beluszky Pál két könyvével kezdem. A *Magyarország településföldrajza* (Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 1999, 584 o.) alapmű. Több évtizedes sikeres kutatói pálya összegezése, rendkívül nagy az anyagerőssége, sok empirikus vizsgálat eredményén alapul a szintézis (e vizsgálatok részletei is megjelennek, mintegy esettanulmányként, a Függelék tanulmány-csokrában). A munka első sajátossága történelmi szemlélete, melynek következtében a belső szerkezet kronológiai jellegű. Így pontos, érdekes elemzéseket kapunk egy-egy történelmi korszak településfejlődéséről (beleértve persze a jelenkort is) – egy-egy településtípus fejlődésének hosszú távú folyamatait már fáradtságosabb (korszakokonként) összerakni. A szokványos településföldrajzi munkákhoz képest

a szerző nagyobb figyelmet fordít a településfejlődés meghatározó társadalmi tényezőire, így szép (szépen megírt) elemzéseket olvashatunk a településformáló folyamatok földrajzi, történelmi és társadalmi kölcsönhatásairól az ország településállományának minden részletében. Természetesen nem egyes településekről esik szó (csak Budapest tárgyalja külön), hanem *településtípusokról*. A típusok meghatározásának fő szempontjai a települések funkciói és a települések hierarchiájában elfoglalt helyük voltak.

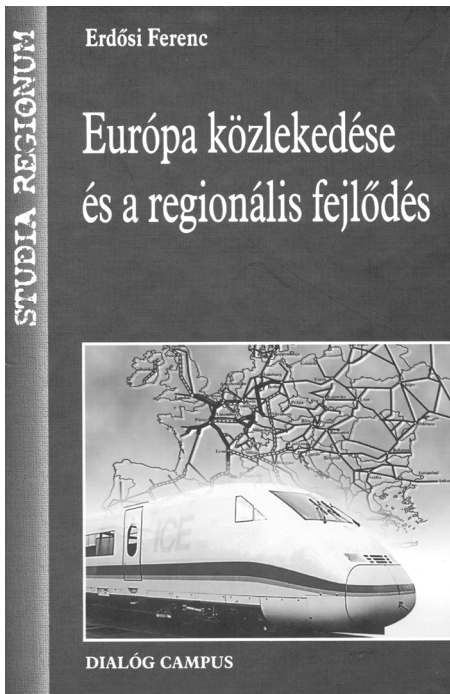
Van egy komoly hiányérzetem: elmaradt az a komoly elméleti bevezető, amelyből

megtudhattuk volna először, hogy milyen irányzatai vannak a településföldrajznak, hiszen a szerzőétől eltérő felfogások is léteznek. Másodsor, hogy melyek a nagy európai urbanizációs folyamatok, hogyan illeszthetők ezekbe a hazánkban tapasztaltak? Voltak-e, vannak-e felzárkózási folyamataink, vannak-e sajátos magyar településtípusok? És hiányzik a kilencvenes évek vizsgálata. Az a kifogás, amit a Bevezetőben említ, hogy jelesül az elmúlt évtizedről nem készült olyan vizsgálat, mint a nyolcvanas évekről, meg 1990 óta (a könyv megjelenéséig) nem volt népszámlálás, nem teljesen meggyőző; azért számos változást lehetett volna körvonalazni, szintetizáló modellkészítés nélkül is. Hogyan jelentek meg a fejlett piacgazdaság települési folyamatai a magyar településhálózatban, milyen ellentmondásokat jelentett pl. a megkésett társadalmi modernizálódás, az elmaradott infrastruktúra, a civil társadalom gyenge szervezetsége a folyamatok megjelenésében? No, majd pótolhatja a szerző, ha megírja az ígért második kötetet a településállomány regionális sajátosságairól. Beluszky páratlan alaposággal ismeri a magyar városokat-falvakat, ezért élvezetes olvasmányoknak nézünk elébe.

A másik könyv *A Nagyalföld történeti földrajza* (Dialog-Campus, Budapest-Pécs, 2001, 274 o.). A történeti földrajznak két meghatározó iskolája van. Az egyik a történettudományhoz áll közelebb: egy korábbi történelmi időszak természeti- és kultúrtájának rekonstrukciója. A másik irányzat pedig egy földrajzi elem – táj, település, bányavidek – időbeni változásait követi a jelen állapot kialakulásáig. Ennek fő értéke a jelen geográfiáját formáló hosszú távú folyamatok feltárása, amivel a földrajzi prognózisokat is megalapozhatjuk. A könyv – amely az elméleti bevezetőt ezúttal is nélkülözi – mindkét irányzatot megjeleníti, főleg az előbbit. A cél nem klasszikus történeti földrajzi kézikönyv,

hanem az Alföld sajátosságainak, „másságának” elemzése. Az Alföldnek mint gazdasági térnek, s főleg az alföldi települési rendnek számos, Európa más tájaitól eltérő sajátossága van, amelyeket a természeti földrajzi környezet és a történelem menete – s benne különösen a feudális függés lazasága, a szabadságnak nem nyugat-európai módon mutatkozó „kis körei” – formáltak. Beluszky hangsúlyozza, hogy a másság nem mindig jelentett elmaradottságot az ország más részeihez viszonyítva. Ezt a másságot elemzi évszázadokon át, elsősorban a mezővárosi és a hozzá kapcsolódó tanyai településrendszeren keresztül. Az elemzést a 19. század közepén lezárja. Az 1848. évi ún. áprilisi törvények felszámolták a feudális berendezkedés ama jogi és gazdasági kereteit, amelyekből az Alföld – részben vagy teljesen – mentes volt, és ez nagy szerepet játszott az másságában. A könyvnek itt tulajdonképpen vége lehetne, de a szerző két rövid epilogusban összefoglalja az elmúlt 150 év történéseit is. Az Alföldet szerető – s a tájról igen szép stílusban író – szerző nehezen törődik bele az Alföld huszadik századi elmaradottságába. Az pedig tény, hogy az Alföld (az alföldi mezővárosi rendszer) a 20. század egyik modernizációs szakaszába sem tudott sikeresen bekapcsolódni. A másságok ismerete kétségkívül nemcsak történelmi tudás, hanem az alföldi elmaradottság mérséklésének terveiben is nélkülözhetetlen.

A következő szerző, *Erdősi Ferenc* sem hagy hosszú szünetet két könyv megírása között. Újabb műve – 1991 óta a hatodik! – (*Európa közlekedése és a regionális fejlődés*. Dialog-Campus, Budapest-Pécs, 2000, 547 o.) a téma elsődleges hazai feldolgozása. Geográfus lévén, a közlekedés mint a távolság, a tér leküzdésének eszköze érdekli. A „távolság leküzdése” szállítást, utazást, információ-továbbítást jelent. Ennek formái, eszközei, gyorsasága, biztonsága, költsége nagyban

befolyásolja az elérendő terület gazdasági fejlődési és kulturálódási esélyeit. A színvonalas közlekedés általában elfogadott feltétele a gazdasági versenyképességnek és növekedésnek. Megszívlelendő azonban a szerző felfogása a fejlődésről: „... a területfejlesztés nem korlátozódhat kizárólag a lakosság anyagi javakkal, szolgáltatásokkal való kiegyensúlyozottabb ellátásának elősegítésére, hanem a lehető legjobb környezeti feltételek biztosítása is feladata”. A közlekedés a legjelentősebb környezetszennyező forrás Európa legnagyobb részén; a környezet-terhelés mérséklése a közlekedés szerkezeti átalakításától várható – a gyorsaság és a nagy kapacitás nem lehet az egyedüli fejlesztési szempont.

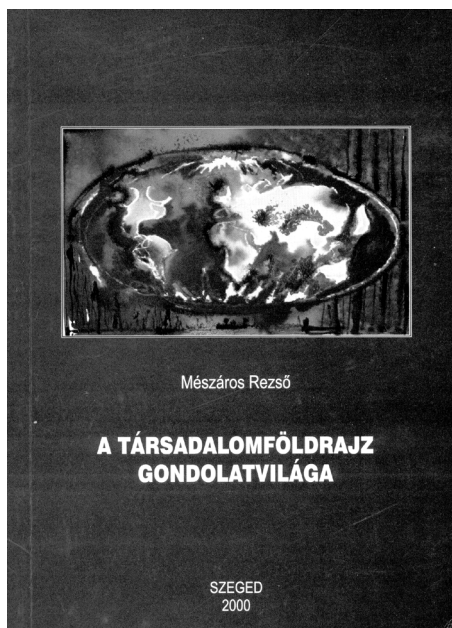
A nagy adatfeldolgozáson és széleskörű nemzetközi szakirodalmi áttekintésen alapuló munka három nagy részre osztható. Az első az európai közlekedés történetét és ágazatait, a második a közlekedés fő irányait, tengelyeit és az EU közös közleke-

déspolitikájának jellemzőit, a harmadik a közlekedés jellegzetes térségi problémáit tárgyalja Európa nagyrégióiban. Sok az érdekes megállapítás, pl. hogy a közlekedés-fejlesztés többnyire fokozza a területi egyenlőtlenségeket, mivel a fő célja a fővonalak – soha nem elegendő – kapacitásának bővítése, a nagysebességű vasútvonalak a nagy városi agglomerációkat kötik össze; hogy az EU közlekedéspolitikájának ambíciózus tervei gyenge alapokon nyugszanak. Fontos mű.

Mészáros Rezső karcsú kötetének (*A társadalomföldrajz gondolatvilága*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2000, 164 o.) külön jelentőséget ad, hogy érett, letisztult elméleti munka. A társadalomföldrajz hazánkban jelenleg alkalmazási időszakát éli, sok empirikus elemzés azonban gyenge elméleti alapokon áll, régebbi – gyakran már elégtelen magyarázó erejű – koncepciókat követ, vagy az angolszász geográfia divatos teóriáit idézi, olykor megemésztetlenül. A tanulmánynak két nagy értéke van: az egyik a tér fogalmának (azaz a geográfia alapkategóriájának) sokoldalú meghatározása és osztályozása a filozófiai térfogalomtól a fraktális-, fizikai földrajzi-, társadalmi-gazdasági tereken át a virtuális tér (cyberspace), valamint a térszerkezetnek (s elemeinek) értelmezése. A másik, a *Kezdet és a vég (?)* című nagyívű fejezet az egységes földrajz ágazatokra bomlását – ennek során a társadalomföldrajz kialakulását s többféle értelmezését – követi nyomon, míg egy új szintézis bontakozhat ki: a regionális tudomány. A szerző ennek nem örül, aggódik, hogy a regionális tudomány (más térorientált diszciplínákkal együtt) magába olvasztja, „megeszi” a geográfiát is. Én azonban a regionális tudományt nem új megadiszciplínaként fogom fel, hanem a *társadalom és a gazdaság térbeli egyenlőtlenségeit létrehozó folyamatokat leíró, magyarázó, modellező, előrejelző transzdisz-*

ciplináris tudáskészletként. A könyv nagy segítség a kutatóknak, hogy ne csak témájukat, de koncepciójukat és módszereiket is a kor színvonalán fogalmazzák meg.

Utoljára hagytam *Hajdú Zoltán Magyarország közigazgatási földrajza* (Dialóg–Campus, Pécs, 2001, 334 o.) című könyvét, amelyről szintén kedvező a véleményem (e sok dicsérettel bírálat nem azt jelenti, hogy nekem minden tetszik, hanem azt, hogy egy rossz könyvet – amelynek kétes minősége gyorsan kiderül – el sem olvasok). A közigazgatási földrajz a politikai földrajz része, az államterületek belső igazgatási felosztásával foglalkozik. Az ország belső tértagolódásának problémái és megreformálásának javaslatai – központjukban a megyék szerepével és jövőjével – az egész 20. században napirenden voltak. Változó kimenetelű, háromtényezős játék volt ez, a történetiség értékei, a modernizációs kívánalmak és a változó irányú s erősségű külső hatások között. Ennek elemzése adja a könyv fő mondanivalóját, bár ad hosszú távú történelmi elemzést is (a törzsszövetségi megtelepülésig visszamenően), és praktikus vizsgálgja az Európai Unió kapcsolódásait várható hatásait. Érdekes és igen jól megírt könyv, úttörő jellegű

munka. Jó könyveket olvasva is gyakran van olyan érzésünk, hogy a szerző még néhány hónapig dolgozhatott volna a kéziratán. Nos, Hajdú könyve „készen van”, a szerző régi és tiszteletreméltó szokása, hogy kéziratát csak akkor adja ki a kezéből, ha ahhoz már semmi sem tehető hozzá.

Enyedi György
az MTA r. tagja

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvkiállítása

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kolozsvár után 2001 végén Budapesten rendezte meg 1991 és 2001 közötti könyveinek kiállítását. Tíz év gazdag könyvterméséről van szó, amelyben nemcsak az erdélyi történelemre vonatkozó írásokat találhatjuk meg, hanem olyan kiadványokat is, amelyek sorozatokban, vagy azon kívül kiterjednek más tudományágakra.

Az első és legfontosabb folyóirat az Erdélyi Múzeum, egymást követő köteteinek első darabját 1991-ben nyomták. A folyóirat

havonta jelenik meg, minden tudományággal foglalkozik, és csak sajnálni lehet, hogy nincs szélesebb olvasóközönsége, pedig néhány könyvesboltban nálunk is megtalálhatók példányai. Az Erdélyi Múzeum mellett megjelent a *Múzeumi Füzetek*, az *Erdélyi Tudományos Füzetek*, az *Erdélyi Történelmi Adatok*, az *Orvostudományi Értesítők*, továbbá olyan fiataloknak szóló munkák is, mint a *Collegium Biologicum*, a *Collegium Geologicum* és a *Collegium Geographicum*, a *Matlap* vagy a *Fiatal Műszakiak* füzetei. Érdemes figyelni ez utóbbi kiadványokra, hiszen bizonyítják az erdélyi tudományos utánpótlás lehetőségeit.